záhorie 4

ROČNÍK II./1993 CENA 5 SK

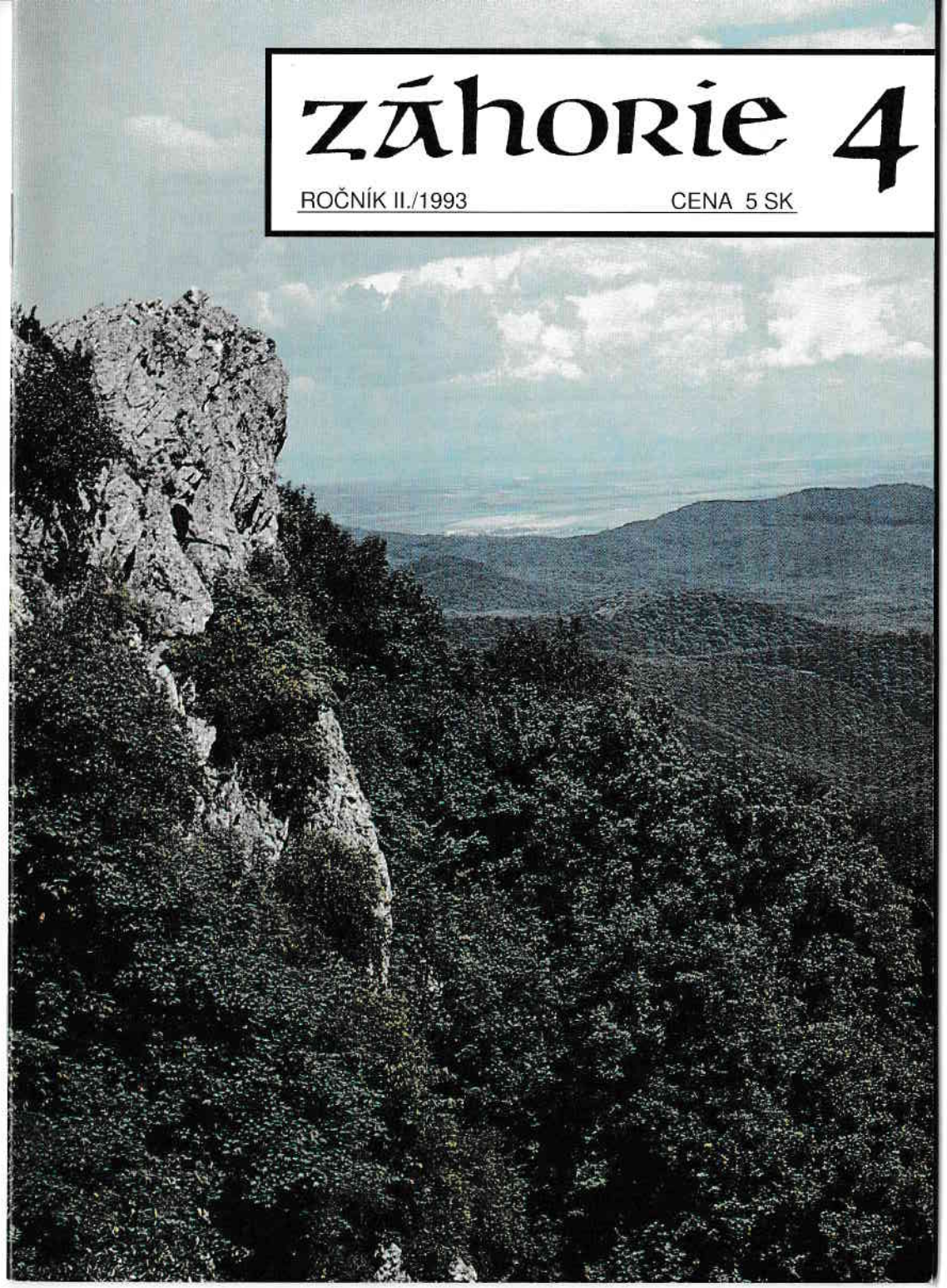

OBSAH Č.4/93

PhDr. Eva Fordinálová, CSc.: Naše cyrilometodské dedičstvo	2
PhDr. Mária Zajíčková: Prví matičiari na Záhorí	4
Mgr. Vladimír Petrovič: Únia a delba Holíčsko-šaštínskeho panstva v roku 1554	6
Mgr. Vladimír Petrovič: Luhačovice - symbol česko-slovenskej vzájomnosti	8
Ján Lacko: Uctite si takýchto ľudí	10
PhDr. Eva Fordinálová, CSc.: Jozef Ščasný - mecén slovenskej kultúry	12
Rudolf Appel, Blažej Kovár: Kaplnka svätej Margity	14
PhDr. Anton Habovštiak, CSc.: Premeny kaštieľa v Cerovej	14
PhDr. Viera Drahošová: Prírodné bohatstvo chotára podhorskej obce Jabloňové	16
PhDr. Mária Zajíčková: Záhorské stodoly	18
PhDr. Mojmír Benža: Čo sa nosilo v Skalici pred sto rokmi	21
Mgr. Peter Michalovič: Zakukaua kukulenka...	24
SPRÁVY	25

ZÁHORIE - vlastivedný časopis venovaný dejinám, tradíciám a kultúre Záhoria.

Vydáva Záhorské múzeum Skalica v spolupráci so Záhorskou vlastivednou spoločnosťou.

Redakcia: **Zodpovedný redaktor**: Mgr. Tomáš Gronský **Redaktori**: PhDr. Mária Zajíčková, PhDr. Viera Drahošová, Mgr. Vladimír Petrovič, Mgr. Peter Michalovič, **Grafická úprava**: Mgr. Vladimír Petrovič

R. Č. OÚ - 10/91. Vychádza 6x ročne.

Na obálke Pohľad z Čiernej skaly. Foto:Ján Náhlik

Cena 5,- Sk

NAŠE CYRILOMETODSKÉ DEDIČSTVO

V duchovnom živote slovenského národa je až do dnešných čias zreteľne cítiť vzácny vklad misijného pôsobenia svätcov Cyrila a Metoda, 5. júl je pre nás nielen cirkevným, ale aj národným sviatkom. Nie bez príčiny: ich vklad - viera v konečnú Božiu spravodlivosť a vnútorne prežívaná oddanosť univerzálnym zákonom pokoja, harmónie a odpúšťania nepriateľom nás sprevádzala celou našou históriou ako vyšší princíp mravnosti a pomáhala nám prežiť všetky zložité historické krízy. Cyrilometodské dedičstvo v našich predkoch pretrvávalo ako zmysel pre spravodlivosť - vo vzťahu k sebe i k iným, volanie po spravodlivosti preniklo aj do našej ľudovej i umeleckej literatúry ako výraz národného povedomia.

Príchod solúnskych bratov v roku 863 do Veľkomoravskej ríše zrejme znamenal zásadný prínos v celom spoločenskom živote. Nie je náhodné, že keď sa v druhej polovici 18. storočia začínajú vytvárať moderné národy, so zvýšeným záujmom o svoju históriu sa tento proces vedomého národného pohybu od začiatkov spája s veľkomoravskými cyrilometodskými tradíciami. A rovnako nie je náhodné, že ich oživili práve rodáci zo Záhoria, kde až doteraz cítiť sugestívnu atmosféru veľkomoravských čias. Veľkú úlohu zohralo dielo kuklovského rodáka Juraja Papánka Dejiny slovenského národa z roku 1780, ktoré predstavilo Veľkú Moravu ako kráľovstvo Slovákov, Svätopluka ako slovenského kráľa a slovenskému národu prisúdilo cyrilometodský odkaz. Dielo rovnako nadšene prijala i katolícka i evanjelická časť slovenskej inteligencie, Juraj Fándly, ktorý vyrastal v šaštínskom kláštore, urobil z neho krátky výťah najdôležitejších častí - "históriu Papánka zretedelnejšiú", a v tejto forme sa dostáva do rúk mladého rodáka z Borského sv. Mikuláša Jána Hollého, ktorý nielen "vyspieval" pred celým

slovanským svetom veľkú históriu Veľkomoravskej ríše ako kráľovstva Slovákov a cyrilometodskej tradície ako dedičstva našich predkov, ale vo svojich eposoch vytvoril aj filozofiu duše slovenského národa. Podľa Hollého, keď prišli vzácni solúnski bratia na Devín /nie na Velehrad/, našli už našich predkov vnútorne pripravených prijať ich posolstvo lásky k blížnemu, preciťovanie Boha ako láskavého Otca rovnako spravodlivého ako milujúceho, lebo sami žili spravodlivo, v harmónii s okolitým svetom a v usilovnej práci. V Cyrilo-Metodiáde čítame, že keď bratia "sa chytrí do slovenských pribrali končin", idú na Rastislavovo devínske sídlo -

A zrobenú všade zem, štepnic všade množstvo, i semtam
Obsadené vinným krem a révami kopce uhlédnú;
Jak veselý též lud ve snážných hýbe sa prácách,
Každý háj, každý nadutéj od píščaly úval
Ohlasovať sa čujú, každý hučať od spevu úhor.

Keď Andrej Radlinský a Ján Palárik začali od roku 1850 vydávať časopis Cyril a Method, ako motto použili verše zo zo záverečnej scény Hollého eposu, rozhodnutie pápeža Hadriána:

Chrámy budujťe nové, dobrý všade držte porádek.
Vycvičenú sádzajte na kňazké úrady mládež;
Obzvlášť však vyučujte ľudí, zbúdzajte ke čnosti;
A všeliký národ večnú zaopatrite slávú.

Tisícročie príchodu sv. Cyrila a Metoda si slovenská inteligencia uctila roku 1863 veľkolepo - nielen založením Matice slovenskej, ale Jozef K.Viktorin k týmto oslavám pripravil aj nové vydanie Spisov Hollého, ktoré senický rodák Viliam Paulíny-Tóth komentoval takto: *"Teraz už smele vyslovujeme presvedčenie naše, že ani jeden národ slovanský na literárny oltár tisícročného jubilea krajšej a dôstojnejšej obete nepoloží, ako položil ju národ náš slovenský."*

Aký odkaz nám teda sprostredkúva Ján Hollý prostredníctvom svojho skvelého eposu Cyrilo-Metodiáda? Slobodnými ľuďmi sa staneme vtedy, ak zasvätíme svoje myšlienky a činy veľkému podujatiu, s ktorým sa môžeme úplne stotožniť, čiže musíme sa stať morálne zrelí, aby sme osobné záujmy dokázali podriadiť národným a Božím. Morálne zrelý jedinec alebo národ je slobodný, lebo je silný a neporaziteľný svojou pravdou rovnakého práva pre všetkých, svojím civilizačným a humanizačným poslaním v histórii. V aktivite, prijímaní univerzálnych právd a činorodej práci vidí Hollý hybný impulz historického smerovania slovenského národa a zároveň je to cyrilometodský odkaz aj pre našu súčasnosť.

Eva Fordinálová

Na obr. nákončie opaska s vyobrazením biskupa v adoračnom geste, Mikulčice 9.st.

Prví matičiari na Záhorí

V.P. Tóth

1000 rokov po príchode Konštantína a Metoda na Veľkú Moravu bola aj pričinením kresiteľov zo Záhoria /J. Papánek, J. Hollý/ cyrilometodská tradícia natoľko živá, že v období politického odmäku po páde Bachovho absolutizmu našla výraz v otvorenom a jednotnom príhlase oboch konfesií /katolíckej a evanjelickej/ k cyrilometodskému dedičstvu skutkom skutočne hodným jeho významu - založením Matice slovenskej /4.augusta 1863/ - inštitucionalizovanej myšlienky kontinuity slovenskej kultúry od najstarších čias.

Je pre nás potešením, že Záhorie sa prostredníctvom svojich reprezentantov z radov cirkevnej a svetskej inteligencie, meštianstva i roľníctva plnou mierou zapojilo do matičného hnutia, v rámci ktorého významní muži pochádzajúci, či pôsobiaci v tomto regióne dali svoj talent do služieb slovenského národa.

Letopis Matice slovenskej z roku 1867 uvádza 54 členov tejto inštitúcie žijúcich a pôsobiacich na Záhorí, z toho 33 zakladajúcich. /Autor zoznamu uvádza, že v zozname môžu byť aj odchýlky spôsobené presťahovaním, či úmrtím členov./ K zakladajúcim členom MS patrili teda:

Ján Plechschmidt - farár v Holíči
Ignác Schneiner - farár v Holíči
Rudolf Krigovský - dekan a farár v Radošovciach
Jozef Matejka - farár v Gbeloch
Aloys Cherny - farár v Uníne
Matej Rehák - farár v Brodskom
Michal Horváth - farár v Petrovej Vsi
Ján Bartošík - kaplán v Petrovej Vsi
Ján Semian - mešťan v Petrovej Vsi
Ján Pavelka - farár v Dojči
Dr. Jozef M.Hurban - farár v Hlbokom
Samuel Ruttkay - farár v Čáčove
Martin Kukliš - mlynár v Čáčove
Daniel Lichard - redaktor v Skalici
Ján Pavlík - mešťan v Skalici
Ján Petrovič - dekan a farár v Štefanove
Štefan Hrebíček - dekan a farár v Šaštíne
Pavel Horňáček - kaplán v Šaštíne
Pavel Chovanec - kaplán v Šaštíne
Dr. Andrej Radlinský - farár v Kútoch
Obec Kúty
Matej Klena - farár v Borskom Sv. Jure
Štefan Čulen - farár v Perneku

Ján Galbavý - farár v Jablonovom
Ján Peller - farár v Gajaroch
Ján Lajcha - kaplán v Gajaroch
Matej Stopek - farár v Kuchyni
Anton Polakovič - farár a dekan v Malých Levároch
Jozef Chmela - dôchodný vo Veľkých Levároch
Anton Pachmann - farár v Hasprunke /Studienka/
T.J.Zl. - súkromník v Malackách
Ignác Juračka - farár v Lábe
Dr. Ján Mallý - podsprávca Pázmánea vo Viedni

A. Radlinský

Je pochopiteľné, že najvyššie zastúpenie, až tri štvrtiny, majú kňazi, no zo štvrtinového zastúpenia svetských osôb rôzneho profesionálneho zamerania vidno, že matičná myšlienka našla odozvu vo všetkých vrstvách obyvateľstva na Záhorí, pričom významné miesto v jej propagácii a pochopení zaujíma Šaštín, Petrova Ves, Skalica, Holíč, Kúty, Čáčov a Gajary. Dokladá to aj postupne až do roku 1874 rastúci počet členov Matice slovenskej z radov hlavne svetskej inteligencie, mešťanov a roľníkov z celého regiónu.

Členovia Matice slovenskej boli na Záhorí zoskupení v štyroch jednateľstvách: skalickom, senickom, kútskom a perneckom.

Ďalšie osobnosti späté so záhorským regiónom zastávali v ústredných orgánoch MS významné posty: V.P.Tóth podpredseda, F.V.Sasinek od r. 1869 tajomník a opatrovník zbierok, J.Škarnicel od r. 1866 čestný knihtlačiar MS.

Členmi celoslovenského výboru MS bol aj D. Lichard - redaktor v Skalici, J.M.Hurban - farár v Hlbokom, M.Čulen - riaditeľ Gymnázia v Kláštore pod Znievom - rodák z Brodského, od roku 1870 Jozef Nedobrý-učiteľ v Turčianskom Sv. Martine - od r. 1875 farár v Častkove, Dr. Ján Mallý - podsprávca Pázmánea vo Viedni - rodák zo Skalice, Jozef Ščasný - rodák z Borského Petra.

Svoje odborné vedomosti a skúsenosti uplatnili osobnosti pochádzajúce, resp. pôsobiace na Záhorí aj vo vedení jednotlivých odborov MS. Na čele slovesného odboru stál Dr. Jozef M. Hurban, dejepisný odbor viedol František V.Sasinek, národnozemepisný odbor Ján Galbavý, odbor právnicko-mudroslovný Dr. Ján Mallý a Dr. A. Radlinský, pododbor poštosilozpytný Martin Čulen, pododbor hospodárskopriemyselný Daniel Lichard.

Významný podiel na tvorbe a posudzovaní edičnej práce MS mali v rámci odboru pre zostavovanie Letopisu a Kalendára Dr. A.Radlinský, D. Lichard a V.P.Tóth v odbore pre školské knihy M.Čulen, odbor pre hospodárske spisy viedol D.Lichard.

Prekvapujúca úspešnosť, s akou sa Matica slovenská početne i organizačne etablovala hneď pri svojom vzniku na Záhorí, bola výsledkom tradície, ale aj impulzom ďalších úspešných snáh o emancipáciu slovenského národa v tomto regióne koncom 19. a začiatkom 20.storočia.

Letopisy MS, Martin 1867 - 1874

Mária Zajíčková

Unín a deľba Holíčsko-šaštínskeho panstva v roku 1554

Prvé všeobecné sčítanie obyvateľov v Uhorsku sa uskutočnilo až z nariadenia Jozefa II. v rokoch 1784 - 1785. Súpisy obyvateľstva sa v predchádzajúcom období nerobili. Počet obyvateľov sa odhaduje podľa nepriamych údajov, a to väčšinou podľa daňových súpisov. O to zaujímavejšie sa nám javí obraz Holíčsko-šaštínskeho panstva pri jeho deľbe v polovici 16. storočia medzi rody Bakičovcov a Czoborovcov, ktorý nám podáva ucelenejší pohľad na štruktúru a počet poddaných na tomto panstve.[1]

V našom príspevku sa sústredíme na obec Unín, ktorá so svojimi špecifickými danosťami geografického rázu vystupuje pred ostatné ako hospodárske žriedlo panstva.

Do písaných dejín vstupuje obec v roku 1392 darovacou listinou uhorského kráľa Žigmunda, ktorou dal do zálohu početné majetky na Záhorí Stiborovi zo Stiboríc, šľachticovi poľského pôvodu. Geografická poloha Unína ovplyvnila jeho hospodársky rast. Blízkosť politicko-správneho centra Holíča v protiklade s uzavretosťou obce pred rušným životom prúdiacim na priľahlých cestách, umožnila obyvateľom Unína relatívne kľudnejšiu existenciu. Jeho hospodársku silu dokumentujú časté spory, ktoré majitelia viedli medzi sebou práve o vlastníctvo tejto obce, kedy ani peniaze na druhej strane nezaváţili.[2]

Zo súpisu poddaných pri deľbe panstva z roku 1554 sa dozvedáme, že v Uníne bolo 29 spravovaných celých usadlostí, dve celé usadlosti opustené, 22 vlastníkov polovičnej usadlosti, 4 polovičné usadlosti opustené, 28 želiarskych domácností, 7 opustených želiarskych miest a dva mlyny. Keďže išlo o deľbu panstva medzi viacerých dedičov, komisia, ktorá operáciu realizovala pregnantne svoju úlohu splnila, aby neprišlo neskoršie k nedorozumeniam medzi dedičmi.

Pri porovnaní s ostatnými obcami, v ktorých sa súpis obyvateľov robil, jednoznačne vychádza, že Unín bol v polovici 16. storočia najľudnatejšou obcou panstva. Tak isto minimálny počet opustených usadlostí, polousadlostí a želiarskych domov jasne hovorí, že Unín bol v nepokojných rokoch stredoveku chránený pred pustošiacimi vojenskými výpravami svojou geografickou polohou.

V roku 1554 bývali v Uníne títo obyvatelia s rodinami:

Bertha Szolgw, Gywra Hagyarowy, Osuald Kowachkowy, Skrywy Reak, Ondra Holochky, Marcin Janak, Jacobus Litteratus, Jan Bayan, Waniek Klyba, Ondra Hrethku, Myklas Januko, Marcin Ruda, Symek Modri, Marcin Mak, Valya Hudwa, Martin Zthenus, Vaczula Krathkeo, Jan Swecz, Jan Senker,, Jan Karovy, Wasek Vrana, Maczek Jurykowe, Betha Marinkova, Ambra Kraycher, Barbara Anaschyna, Marcze Mako, Vaczula Kapythanche, Marcin Szowowy, Gaspar Bekynya, Georgius Sylhahowa, Pavel Kraicher, Walya Hlubowy, Andra Gywro, Pether Wylko, Mathus Cherny, Pavel Cherny, Jan Soyan, Albert Mako, Anthal Kukykyw, Barthal Ondro, Gyura Bulyak, vdova Betha Bubowa, Gyurachek Vaskar, Philippus Takach, Jacob Kowaro, Elena Foitychka, Gyura Swecz, Bartal Plaky, Pavel Frifron, Jan Kowar, Jan Zyma, Schepan Ladislav, Schepan Holyho, Waczula Hudy, Pavel Szowowy, Pavel Swyrga, Maczek Ryglio, Jan Prahan, Ambra Sffyzeny, vdova Anka Therchkowa, Verba Kolachkowy, Barthaska, Schepan Polyaku, Mattheus Marussa, Symek Mathlowy, Pavel Hagyaro, Valya Rudu, Macze Sramek, Vasek Sylhawy, Gyura Polyakowy, Gura Holba, Marcin Osvaldo, Jan Skropka. [3]

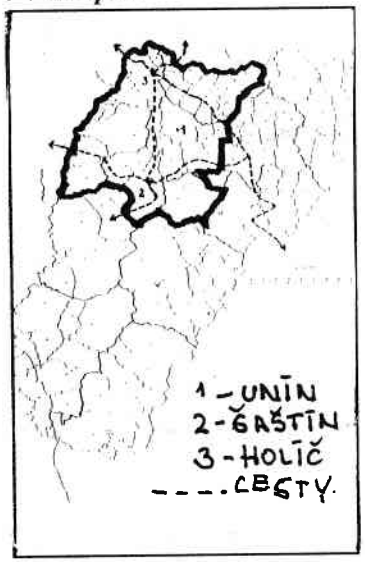

Mapka Holíčsko - šaštínskeho panstva

Pri pozornejšom prezretí menoslovu zistíme variabilitu mien, ktorá v spojitosti s počtom zemianskych rodín o necelé dve storočia neskôr[4], potvrdzuje našu hypotézu o Uníne ako "raji" Holíčsko-šaštínskeho panstva. Ďalší odborný jazykový výskum mien istotne napovie viac o previazanosti Unína s najbližším i vzdialenejším okolím.

Poznámky:

1. Šátek,J: Holíčsko-šaštínske panstvo. I,II, Rukopis uložený v ŠOKA Skalica, s. 369
2. Tamže, s. 360 ... V 40.rokoch 16. st. získal Unín záložným právom Ján Czobor - Pilsperger. Majiteľka Uršula Šarkanová mu dedinu nechcela nechať a snažila sa ju spolu s Petrovou Vsou vyplatiť. No Ján Czobor - Pilsperger ich mal v držbe ešte v roku 1551 odmietajúc prevziať zložené peniaze.
3. Tamže s. 370
4. Vlastivedný slovník obcí na Slovensku III. s.

Vladimír Petrovič

Luhačovice

symbol česko-slovenskej vzájomnosti

"Dňa 2. júla odjel som z domova do Luhačovíc. Som unavený a porád si myslím, že som na ledviny chorý. Budem piť vodu, aby som ju skúsil, a potom aby som, dá-li sa aj niečo zarobil. Pracujem za Luhačovice a myslím, že podarí sa mi založiť stálu letnú slovenskú kolóniu v tomto utešenom lázeňskom mieste." /1

Týmito slovami začína písať v roku 1903 lekársky notes Pavel Blaho, lekár, politik, novinár, aktívny realizátor osvetovej, hospodárskej práce medzi roľníkmi, zástanca národnoemancipačného zápasu Slovákov a propagátor česko-slovenskej vzájomnosti.

Keď v auguste roku 1906 otvorili sestry Dušana Jurkoviča v Luhačoviciach "Búdu" získavajú akcie poriadané Blahom zázemie a vonkajší symbol. /2 Stretnutia málopočetnej slovenskej inteligencie s českou, možnosť slovenských umelcov prezentovať svoju tvorbu, boli v období silnej maďarizácie liekom, ktorý naordinoval Blaho slovenskému národu.

A práve Blahov úmysel spred deväťdesiatich rokov napomôcť vzájomnému spoznávaniu a porozumeniu medzi Čechmi a Slovákmi bol úvodným impulzom k vytvoreniu niekoľkoročnej tradície luhačovických stretnutí, ktoré sa od roku 1908 stali pravidelné a nadobudli širší manifestačnorokovací charakter. Tu ukúvali v mnohých diskusiách, poradách myšlienku česko-slovenskej vzájomnosti omnoho skôr než vznikol štátny zväzok Čechov a Slovákov v roku 1918.

Blahova orientácia, to nebolo len obyčajné politikárčenie. Bola to nevyhnutnosť zažitá v dobe, keď teória jednotného maďarského národa bola očkovaná nemaďarským národnostiam žijúcim v Uhorsku na všetkých úrovniach počnúc vládou a štátnymi úradníkmi v mestečkách a na dedinách končiac. Nebol to osobný záujem, ktorý obracal Blahu hľadať pomoc pre zachovanie

existencie slovenského národa na západnej hranici. Práve tu na moravsko-slovenskom pomedzí najviac bila do očí kultúrno-sociálna previazanosť našich národov, tu sa nanajvýš jasne dalo dokumentovať obojstranné ovplyvňovanie a obohacovanie sa v rôznych oblastiach života.

"Dle Dr. Markoviče prý na Vás Slováky působí pobyt v Luhačovicích blahodárně, - píše Blahovi jeden jeho priateľ 22. augusta 1906 z Hradca Králové. - *Ale i na nás styk s Vámi. Není o tom pochybnosti. Přese všechno - jakási nezničitelná jarost a - podivuhodno - klidné sebevědomí je to, co se domnívám u Vás shledávat. Spoléhání na sebe sama, ostatne jedině možné, ale skoro až okázalé a žárlivě střežené. Nebo, řečeno přímo: jako byste okázale dávali najevo, že nejste tak ... slabí, jak si myslíme. A vlastně je tomu skutečně tak a Vaše počínání je správné."* /3

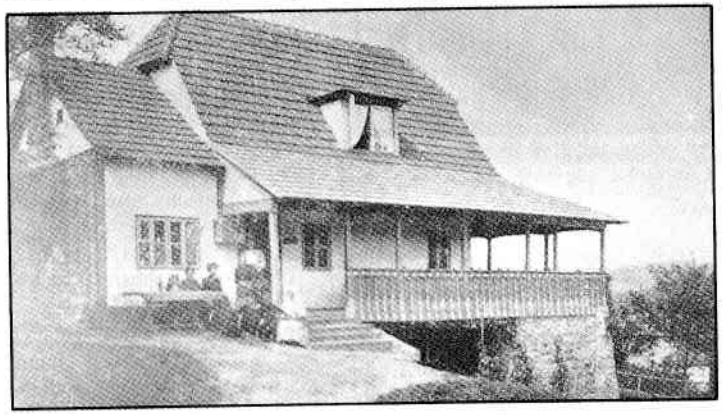

Slovenská búda v Luhačoviciach

Myšlienka česko-slovenskej vzájomnosti prežila i rozpad Českej a Slovenskej federatívnej republiky. Sme tam, kde sme boli pred 90-timi rokmi a predsa o kus vpredu.

Vladimír Petrovič

Poznámky:
1. Janšák,Š.: Život Dr.Pavla Blahu. Zv. II. str. 160
2. Tamže str. 161
3. Tamže str. 162

Literatúra:
Janšák Š.: Život Dr. Pavla Blahu. Zv. II. Trnava, 1947

Uctite si takýchto ľudí

M.B. Sládkovičov

Toto apoštolské napomenutie nepriamo viedlo MO Matice slovenskej v Senici k vydaniu publikácie "Významné apoštolské osobnosti mesta Senica" /1992/. Obsahuje stručné informácie o vzácnych dejateľoch našej minulosti, narodených alebo pôsobiacich v Senici. Medzi nich patrí nesporne aj **Martin Braxatoris - Sládkovičov**, ktorý pôsobil v Senici 42 rokov a jeden mesiac. Vo Vlastivednom zborníku mesta Senice /Bratislava, 1974/ na 123. strane je o ňom napísané: ***"Bol známy nielen ako kňaz, ale aj ako básnik, národovec, rodoľub a Slovan...Podľa vyjadrenia tých, čo ho poznali, bol človekom zlatého srdca, nevšedne usilovným a skromným".*** Uctime si jeho pamiatku pri 130. výročí jeho narodenia.

Narodil sa 2.mája 1863 v Radvani, teraz časti Banskej Bystrice, ako ôsme dieťa známeho štúrovského básnika, autora Maríny a Detvana, pohronského slávika Andreja Braxatorisa - Sládkoviča a Antónie rod. Sekovičovej. Jeho starý otec Andrej Braxatoris st. bol učiteľom v Krupine, vydal monografiu "**Letopisy krupinské**", šlabikár a viaceré školské učebnice. Jeho strýko Karol Braxatoris bol evanjelickým farárom v Hontianskych Tesároch, uverejnil Puškinom inšpirovanú epickú skladbu "**Osud aneb Oleg vývoda ruský**" a je autorom 12 piesní v evanjelickom "**Zpěvníku**".

Martinovo šťastné detstvo netrvalo dlho, lebo otec Sládkovič onedlho po jeho narodení ochorel a keď mal syn 9 rokov, zomrel. Matka ho vychovávala v skromnosti a v nábožnosti. Jeho vzťah k matke bol zvlášť vrúcny, plný nehy, lásky a vďaky. Zachovali sa viaceré listy, ktoré matka písala synovi a sú uložené v Braxatorisovej sieni evanjelického kostola v Senici.

Po maturite na Evanjelickom lýceu v Bratislave študoval teológiu v Bratislave, v Rostocku a v Lipsku. Podporovali ho jeho švagrovia Ján Mocko, známy hymnológ a cirkevný historik, manžel jeho najstaršej sestry Oľgy, farár v Čáčove a senický rodák a Jozef Hodža, manžel jeho sestry Eleny, Sládkovičov nástupca na radvanskej fare.

Kaplánom bol v Nadľaku, v Liptovskom Mikuláši a v Brezovej pod Bradlom, odkiaľ prešiel v júli 1892 za farára do Senice a pôsobil tu až do svojej smrti. Z jeho detí najznámejší je Dr. Pavol Braxatoris, ktorý zdedil básnické vlohy po otcovi a starom otcovi. Bol známym slovenským textárom, napísal texty asi k 300 piesňam a libretá k ôsmim operetám Gejzu Dusíka.

Martin Braxatoris, ktorý prijal básnický pseudonym Sládkovičov, začal už ako kaplán písať lyrické básne, na ktorých badať Hviezdoslavov vplyv. Po príchode do Senice vydal životopis Pána Ježiša Krista v kralickej bibličtine, ktorý vyšiel v roku 1903 u Jána Bežu, senického kantora - učiteľa a neskôr známeho kníhtlačiara. Vydal tri zbierky náboženskej poézie "**Ratoliestky z hory Olivetskej**" /1903, 1922 a 1926/, pôstne prednášky "**Na Golgote**", históriu evanjelickej cirkve senickej /1922/, básnickú zbierku "**Verše**" a zredigoval chrámovú agendu evanjelickej cirkvi. Viaceré z jeho náboženských piesní sú aj v novom slovenskom evanjelickom spevníku.

Mimoriadne cennú brázdu vyoral Sládkovičov v oblasti detskej poézie. V rokoch 1899-1914 redigoval a po smrti Jána Bežu aj vydával "**Noviny mladých**", v ktorých sa deťom prihováral ako "strýčko Martin". Detskú literatúru obohatil dielami "**Zo života malých**" /1921/, "**Drobné kvieťa**" /1922/, "**Vtačí džavot**" a "**Hŕstka kláskov**" /1925/. V spomínanom zborníku "Senica" na 125. strane čítame: "**Vo vzťahu k detskému čitateľovi nemoralizuje, nepoúča ho, ale vnáša do detskej poézie nový, humoristický tón. Tým sa stáva zakladateľom humoristického žánru v detskej poézii**".

Okrem samostatnej tvorby prekladal z ruskej, nemeckej a maďarskej literatúry.

Sládkovičov zomrel 26. augusta 1934 v Senici a tu bol aj pochovaný 29. augusta za účasti 26-tich farárov a veľkého zástupu ľudí, ktorý sa nevmestil do kostola. Prišli ho odprevadiť na poslednej ceste aj miestni katolíci - zvony vyzváňali aj na katolíckej veži - aj miestni Židia, ktorým sa páčilo, že kazateľ, senior Peter Boor z Holíča kázal zo starozmluvného textu z 1.knihy Samuelovej. /2,35./

V roku 1938 bol na jeho hrobe postavený pomník s bustou a s textom jeho básne:

Som dieťa Božie!
Na Jeho srdci ni smrť
naposledy
ma nepredesí - zaspím
sladkým snom
a bude koniec práce, boja,
biedy
a nájdem pokoj prežiadúci
v Ňom.

Nech je požehnaná pamiatka tohoto kňaza, básnika, národovca, rodoľuba a Slovana.

Vďační súčasníci, uctime si takýchto ľudí!

Ján Lacko

JOZEF ŠČASNÝ

mecén slovenskej kultúry

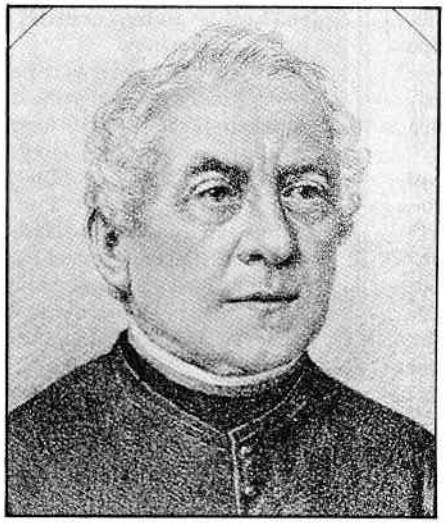

Jozef Ščasný

V tomto roku 10. apríla uplynulo 180 rokov od narodenia Jozefa Ščasného, rodáka z Borského Sv.Petra, kde bol jeho otec notárom, a v našich kultúrnych dejinách známeho podporovateľa národného života, ktorému vzdali básnický hold P.O.Hviezdoslav /Mecénovi/ i S.H.Vajanský /Jozefovi Ščasnému/.

Po absolvovaní strednej školy v Ostrihome a Nitre, katolíckej teológie na peštianskej univerzite kaplánoval v Drietome, Uhrovci, v Nitre, ako farár pôsobil v Dražovciach pri Nitre, v Močenku /terajších Sládečkovciach/, ale znechutený bojmi s maďarónskymi šovinistami sa predčasne s podlomeným zdravím vzdal fary. Kratší čas sa zdržiaval na rodných Búroch, potom žil na penzii v Bratislave až do úmrtia 1.decembra 1889.

Pre Jozefa Ščasného mal veľký význam jeho uhrovský pobyt.Tu sa spriatelil s Ľudovítom Štúrom a jeho starším bratom Karolom; Prostredníctvom nich sa zapojil do mladoslovenského hnutia /mal aj slovanské prímeno Borislav/ a pracoval v tajnej spoločnosti Vzájomnosť, ktorú založil Skaličan Alexander Boleslavín Vrchovský. Takto sa stal významným reprezentantom katolíckeho duchovenstva v národnozjednocovacích snahách. Jeho meno nájdeme v podpisovej akcii za povolenie Štúrových novín, zo strany mladých bernolákovcov patril medzi prvých podporovateľov spolku Tatrín - predobrazu budúcej Matice slovenskej, bol členom jeho výboru i pravopisnej komisie, horlivo propagoval spolky miernosti /napísal o nich články do Slovenských národných novín i Orla tatránskeho/.

K významnému postaveniu a autorite medzi slovenskými národovcami mu vo veľkej miere okrem vlastných zásluh prispelo aj dlhoročné priateľstvo s Jánom

Hollým, ktorý ešte počas svojho života sa stal pre národne cítiacu inteligenciu symbolom slovenskosti a všeobecne uznávaná autorita Hollého sa prenášala aj na jeho blízkych spolupracovníkov, medzi ktorými mal Ščasný ako spolurodák Hollého čestné miesto.

Hoci Jozef Ščasný literárnu činnosť nerozvíjal /publikoval iba články a príležitostnú kázeň/, pravdepodobne mu talent nechýbal, pretože Ján Hollý v závere svojej ódy Na Jozefa Ščasného, v ktorej pozýva svojho "brata" do jarnej nádhery Mlíča, poznamenáva:

Tu slavská ľeba aj rozpáli Umka a prudším
Ke spevu zažne duchem.

Ako obdivovateľ svojho vzácneho priateľa Ščasný inicioval po skončení revolúcie 1848-1849, počas ktorej Hollý na Dobrej Vode zomrel, v slovenskej verejnosti otázku postavenia pomníka a celonárodnej zbierky naň. Z jej výnosu, do ktorej sám výdatne prispel, sa skutočne dobrovodský pomník vybudoval a jeho odhalenie 11. mája 1854 bolo celoslovenskou slávnosťou.

Jozef Ščasný sa pričinil aj o označenie Hollého rodného domu pamätnou tabuľou, vydal vlastným nákladom na storočnicu jeho narodenia brožúru Ignáca Kaviaka /Slaničana/ o Hollého živote a diele. Keď v roku 1863 začala rozvíjať činnosť Matica slovenská, Ščasného meno opäť nachádzame ako člena jej výboru a podporovateľa jej vydavateľského úsilia.

Ani po rakúsko-maďarskom vyrovnaní roku 1867, keď maďarizačný nátlak vrcholí, Ščasný nerezignoval: dodával mladšej generácii nielen morálnu odvahu pre pokračujúci zápas na ochranu slovenských národných práv, ale opäť výdatne podporoval aj vydavateľskú aktivitu: podporoval Spolok sv. Vojtecha od jeho vzniku v roku 1870 /daroval mu aj väčšinu svojej bohatej knižnice/, rozličné kultúrne podujatia, ale najväčší obdiv ako mecén si získal venovaním 10 000 zlatých na slovenský preklad Biblie. Básne Hviezdoslava a Vajanského sú práve poctou za tento čin.

Žes Šťastný - čítam v duchu z Tvojej tvojej tváre:
šediny Tvoje svätý venčí kráž.
Môž'! Zhubci šliapli svetla na oltáre,
Ty odpúšťaš a nové zakladáš.
Veď berú nám i biedne šlabikáre,
a sprevracali i ten "Otčenáš,"
hej, hrôza! No Ty predbehols' jich v stihu:
ňouž svetlo trvá, ľudu podals' knihu!

P.O.Hviezdoslav
/Úryvok z básne MECENÁŠOVI
JOZEFOVI ŠČASNÉMU/

Bolo by nedôstojné, ak by sme si aj my nepripomínali pamiatku Jozefa Ščasného ako neúnavného organizátora, štedrého mecéna slovenských kultúrnych aktivít.

Eva Fordinálová

Kaplnka svätej Margity

Jednou z najstarších architektonických pamiatok na Záhorí je aj kaplnka sv. Margity v lokalite Hrúdy v kopčianskom chotári. Jej pôvod nie je dosiaľ podrobnejšie prebádaný. Doteraz najstaršia známa písomná zmienka o nej pochádza z roku 1554, keď dochádza k deleniu majetku medzi Czoborovcami, Bakičovcami a Révayovcami, ako to uvádza Dr. J. Šátek v rukopise Holíčsko-šaštínske panstvo. Existenciu tohto kostolíka potvrdzuje aj známa mapa J.A. Komenského z roku 1627. Úcta ku svätej Margite, patrónke kaplnky je veľmi živá. Každoročne na jej sviatok slávnostne v krojoch oblečení obyvatelia Kopčian odchádzajú z dediny ku kostolíku v chotári, aby tu začali slávnosť hodov.

Rudolf Appel
Blažej Kovár

Premeny kaštieľa v Cerovej

O kaštieli v Cerovej sa zatiaľ nič nenapísalo, a to ani v encyklopédiách, ani v slovníku obcí, ani v monografii o hradoch a zámkoch. Preto najprv niečo o pôvode tohto kaštieľa.

Hovorí sa, že kaštieľ pochádza z 12.storočia a že jeho zakladatelia boli dvaja bratia z neďalekého hradu Korlátka. Keď sa raz medzi sebou pohádali a pohnevali, jeden z nich sa odsťahoval a postavil si kaštieľ v Cerovej; starší ostal bývať pod strážnou vežou v hrade Korlátka.

V istom období kaštieľ vlastnil generál Windischgrätz a po ňom Dr. Ravasz, známy politický činiteľ za Slovenského štátu. Ostatný majiteľ udržiaval celý areál v dobrom stave a používal ho ako letné sídlo. V roku 1948 sa kaštieľ aj s celým príslušenstvom stal majetkom štátu, a to bol zároveň aj začiatok jeho úpadku. Dokonca mu hrozil zánik, preto sa odporúčalo, aby sa objekt demoloval. V roku 1965 stavbu veľmi poškodilo dvojnásobné zemetrasenie a musela sa vyprázdniť. O poškodený kaštieľ úrady nemali záujem, preto začal čoraz viac pustnúť. Dielo skazy napokon dokončili r. 1968 ľudia, najmä Rómovia, ktorí sa usídlili na južnom Slovensku. Zemetrasením porúchaná budova neposkytovala dosť

Kaštieľ v Cerovej

bezpečné bývanie, preto sa "nájomníci" rozhodli bývať radšej na nádvorí. Vtedy zas padlo za obeť vnútorné zariadenie kaštieľa obločné rámy, dvere a parkety sa zužitkovali ako palivo na oheň.

Zmena nastala, keď príslušníčky Kongregácie sestier sv. Kríža získali kaštieľ, v ktorom po rokoch "bezprístrešia" vinou totalitného systému po druhej svetovej vojne našli napokon svoj domov. Vzniká otázka, prečo sa práve táto obec na Záhorí stala domovom sestier, ktorým od r. 1959 chýbala vlastná strecha nad hlavou. Odpoveď je jednoduchá i všetko vysvetľujúca: zásluhu na tom má Miestny národný výbor Cerová-Lieskové, ktorý zadarmo ponúkol Ústrednej katolíckej charite na Slovensku tento objekt. Od nej ho potom so súhlasom Ministerstva kultúry prevzala Kongregácia sestier sv.Kríža, ktorá si po uvoľnení pracovných vzťahov v českom prostredí hľadala svoj domov na Slovensku.

Tu treba osobitne pripomenúť, že kaštieľ a celý areál bol v takom dezolátnom stave, že vyžadoval niekoľkoročnú opravu a dobudovanie nových priestorov. Ošarpaný a na demoláciu určený objekt prevzala teda charita v nádeji, že po oprave za finančnej a fyzickej pomoci sestier sv. Kríža bude sa môcť stať vhodným domovom pre rehoľnice tejto kongregácie. A tak sa nakoniec aj stalo. Sestry prijali ponuku a začali aj participovať na adaptácii objektu. Opravy kaštieľa, prebudovávanie hospodárskych objektov na obytné priestory i nadstavba poschodia boli náročné práce. Ako prvé prišli do Cerovej v roku 1969 dve sestry. Stretnutie s devastovaným objektom ich ohromilo, budova a okolie boli v horšom stave, ako to predpokladali. V budove sa nenašlo dokonca ani miesto, kde by mohli prespať prvú noc. Jednoducho sa nemali kde uložiť. Ešte šťastie, že sa hneď od prvej chvíle našli dobrí ľudia v Cerovej, čo ich pritúlili!

Potom nasledovali práce v budove poškodenej ľudskou devastáciou, zubom času a nadovšetko zemetrasením. Sestry čakanmi - vedno s ostatnými robotníkmi strhávali omietku, odvážali odpad, reparovali popraskané múry. Obrovské haldy muriva a kamenia i najrozmanitejšieho odpadu sa odvážali nákladnými autami z nádvoria kaštieľa. Viaceré časti objektu sa zároveň prebudovávali, rozširovali i upravovali na obytné priestory. Po adaptačných zásahoch kapacita budúceho domova pre sestry z predpokladaných šesťdesiatich lôžok sa zvýšila na stoosemdesiat.

K hlavnej budove tohto ťažko poškodeného historického objektu sa pristavilo neskôr celé nové krídlo. Vybudovali sa aj nové hospodárske budovy, priestory na inštalovanie ústredného kúrenia a zariadenie práčovne. V roku 1981 sa dokončila prestavba kaplnky, ktorú 14.septembra vysvätil otec biskup Dr. Július Gábriš. Niekdajší schátraný kaštieľ v Cerovej sa zaskvel v takej kráse, že každý, kto sa naň zahľadel, iba zhíkol od údivu. Pre sestry sv. Kríža sa takto stala Cerová novým domovom a dal by Pán Boh, že aj trvácim. Obec Cerová sa svojou veľkorysosťou /venovaním objektu/ o to významne zaslúžila.

Anton Habovštiak

Red.: Autor príspevku spracoval dramatické osudy sestier sv. Kríža v práci Cesta kríža, ktorá vyšla zásluhou Konfederácie politických väzňov na Slovensku na konci roku 1992. V práci sa venuje pozornosť aj ich pobytu v Cerovej.

Prírodné bohatstvo chotára podhorskej obce Jabloňové

Prírodné podmienky chotára Jabloňového od najstarších dôb podmieňovali charakter hospodárskej činnosti obyvateľstva, ktorá bola viazaná z väčšej časti na úpätie a pohorie Malých Karpát. Jeho záujem sa upriamoval taktiež na využívanie nerastného bohatstva.

Pri vychádzke z Jabloňového do hôr po ceste na Hute, ktorá pokračuje na východnú stranu pohoria a v minulosti predstavovala pre miestny styk veľmi dôležitú komunikáciu, môžeme sledovať pozostatky banskej činnosti. Svahy kopcov sú pokryté starými, dnes už zarastenými a časom čiastočne zarovnanými haldami. Zložené sú z bridlice, ktorá bola súčasťou rozsiahlejšieho pásu tzv. mariánskych /tmavosivých až čiernych ílovito-grafitických/ bridlíc, ktorý sa tiahol od Mariánky, kde sa v minulosti ťažila na pokrývačské účely a písacie tabuľky, cez Turecký vrch k Perneku. Pri Jabloňovom obsahovala mangánovú rudu a haldy sú dokladom miestnej ťažby tejto suroviny. Banská činnosť začala v 19.storočí a postupne slabla. Pred prvou svetovou vojnou, kedy sa mangán stal žiadaným pre použitie pri výrobe zbraní, ťažba opäť ožila, no po vojne sa stala nevýnosnou, bane osireli a činnosť v nich zanikla úplne.

Jadro pohoria Malých Karpát lemujú pestré druhohorné súvrstvia vápencov, ako i dolomitov a iných usadenín. Využívanie týchto vápencov z blízkych zdrojov sa na miestne pálenie vápna v Jabloňovom tradovalo už od 17. storočia. Napomáhalo mu i lacné vykurovanie prostredníctvom odpadového bukového alebo dubového dreva.

Prirodzená vegetácia sa dôsledkom pôsobenia ľudskej činnosti dnes už v pôvodnom stave nevyskytuje. Tvorili ju jaseňovo-brestovo-vŕbové a jelšové lužné lesy, v Malých Karpatoch dubovo-hrabové, dubovo-bukové lesy a na najvyššie položených častiach chotára bučiny, ktoré dodnes predstavujú hlavnú lesnú drevinu. Často sa vyskytujú tzv. holé bučiny, kde podrast nahrádza suché lístie.

Drevorubačstvo a iné druhy spracovania dreva mali preto oddávna veľký význam. Z bukového dreva sa pálilo drevené uhlie pre huty, nakoľko zo spomínaných dôvodov bol v minulosti buk považovaný za "burinovú" drevinu a jeho porasty sa často odlesňovali na veľkých plochách, pričom ich nahrádzali ihličnanmi. Porasty vŕb tvorili materiálnu základňu pre rozvoj košikárstva, brezové prútie slúžilo na zhotovovanie metiel a z borovicových koreňov sa zhotovovali lúče na zapaľovanie.

Dostatok kremeňa, hlavnej zložky pri výrobe skla, hliny na stavbu taviacich pecí, ako i blízkosť vodného zdroja a dreva tvorili predpoklady pre vznik sklárskej huty a sklárskej osady, ktorá bola založená v 17. storočí v Malých Karpatoch. Lúky, na ktorých sa nachádzali, prevzali miestny názov "Huťe". Existenciu huty, postavenej 2 km od Tureckého vrchu na sútoku dvoch potokov, dokladajú okrem archívnych materiálov i výsledky terénneho prieskumu. Zánik sklárne a osady nie

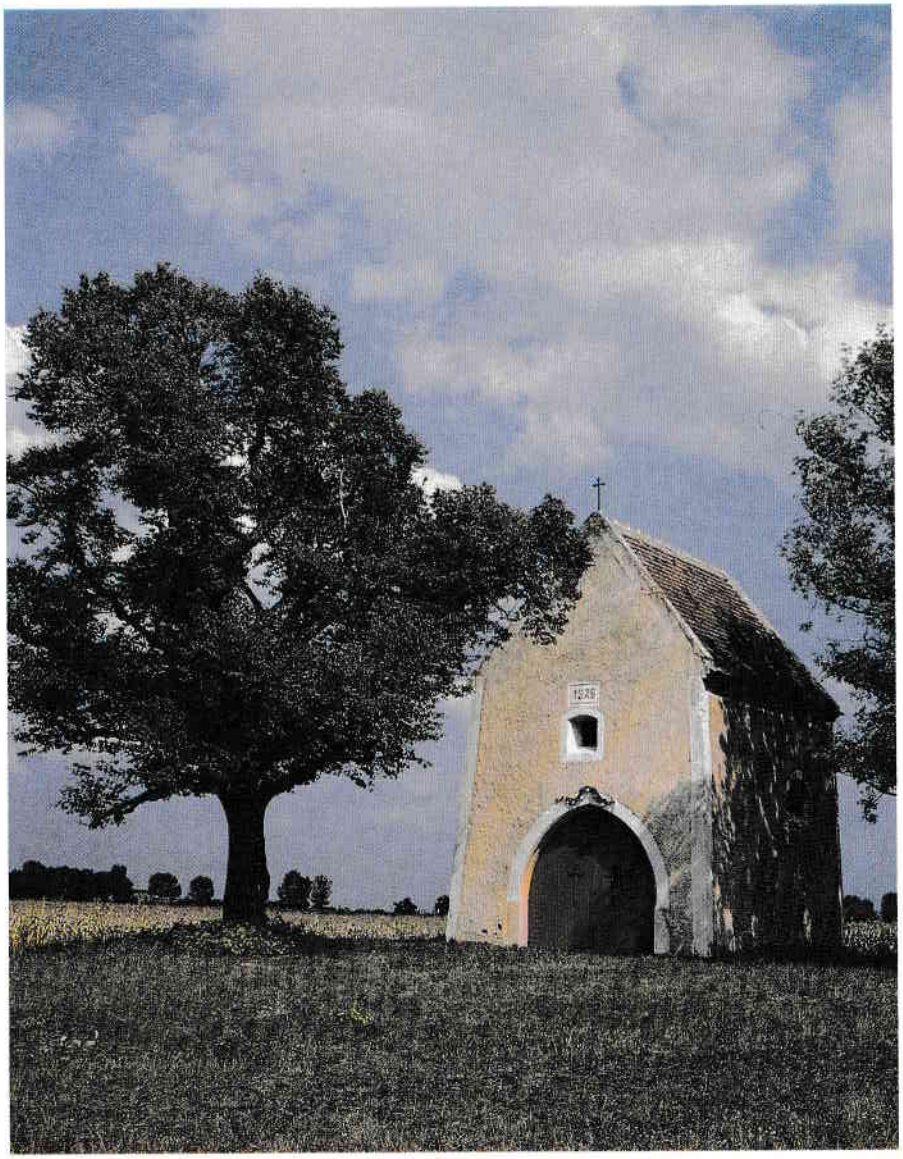

Kaplnka sv. Margaréty v Kopčanoch. R. 1991. Foto: Ján Pardubský

Pred žatvou. Foto Ján Pardubský

Dievčatá zo Sekúl. R. 1991. Foto: Lenka Gronská

Leto v Šaštíne. R. 1992. Foto: Ján Pardubský

je datovaný presne, posledné zmienky pochádzajú z roku 1672.

Ťažisko banského územia Malých Karpát, ktorého súčasťou je i Jabloňové, sa nachádza medzi Pernekom a Pezinkom, kde je nerastné bohatstvo sústredené v oveľa väčšej miere. Príkladom môžu byť ložiská železnej rudy pod Čmeľkom pri Perneku, viacero ich poznáme na svahoch Baby po ceste do Pezinka. Ložiská v Perneku boli exploatované najmä pre obsah síry /pôvodne na výrobu strelného prachu počas bojov proti Napoleonovi, neskôr na výrobu kyseliny sírovej/. Počas I.svetovej vojny sa tu ťažil antimonit a antimón z neho získaný sa používal pri spevňovaní ocele. Na kopci Žilová boli zistené žily so zlatom, striebrom a ortuťou.

Žena s lúčmi. Foto: J. Pardubský

Nenahraditeľnou a nezastupiteľnou časťou prírodného bohatstva Jabloňového je príroda sama so svojimi krásami a výtvormi. Veľká časť východného chotára Jabloňového je súčasťou chránenej krajinnej oblasti Malé Karpaty a zaujímavou je krasová oblasť Borinský kras. Z povrchových krasových foriem sa sporadicky vyskytujú škrapy a krasové jamy, z podzemných krasových foriem je známych viacero jaskýň, ktoré sa nachádzajú na ľavej strane Stupavskej doliny. V Poloslepej doline, ktorá sa rozkladá medzi kopcami Somárom a Banským čistom, sa náchádza vchod do jaskyne Veľké Prepadlé /so sústavou ponorov/, ktorá predstavuje začiatok podzemného krasového systému ústiaceho pri Borinke. Z množstva zaujímavých rastlín tu zaznamenávame i vzácny výskyt chráneného druhu papradejelení jazyk, ľaliu zlatohlavú. čučoriedku, na mokriskách rašelinník, mnohé druhy ostríc a iné. Pestré je i zloženie živočíšnych spoločenstiev; z chránených sú to motýle-pestroň vlkovcový, askalafus škvrnitokrídly, obojživelníky-salamandra škvrnitá a vzácna užovka stromová, netopier raniak hrdzavý, pričom v jaskyniach krasového územia sa ich vyskytuje viacero druhov, vtáky-myšiak hôrny, trasochvost biely, orol kráľovský a sokol rároh.

Poznaním a cieľavedomou ochranou môžme dosiahnuť najplnohodnotnejšie využitie tohto bohatstva na čerpanie fyzických síl a obohatenie svojho vnútorného života.

Viera Drahošová

Záhorské stodoly

Záhorskú krajinu piesočných dún, pahorkov a údolí dodnes nenásilne dotvárajú rozložité ľudové stavby s vysokými strechami - stodoly, vďačný námet maliarov. Tieto objekty kopovitého tvaru stáli v humnách konča usadlostí, obklopené stromami a tvorili pozvolný prechod medzi sídlom a poľnosťami.

Nielen svojou rozložitosťou a veľkosťou, ale hlavne významom dominovala stodola celému hospodárstvu, čo výstižne dokumentuje aj spojenie motívov žena a stodola v ľudovej piesni:

Stodolička dzeravá a zuá žena k temu,
ty dvje vjeci vyženú hospodára z domu.

Do stodoly navozím, voda všady teče,
do komory nanosím, zuá žena vyvleče.

Ako vyplýva aj z piesne, najväčšia pozornosť sa prikladala streche stodoly, veď jej budova si aj na konci svojho stavebného vývoja zachovala charakter prístrešku: vysokú rozmernú strechu dva až dva a polkrát prevyšujúcu obvodové steny, kolovú konštrukciu, ľahkosť a vzdušnosť použitých stavebných materiálov.

Samonosná kolová konštrukcia, ktorej základ podľa veľkosti objektu tvorilo štyri až osem hrubých dubových stĺpov, doplnených obyčajne raz takým počtom menších stĺpcov, priečnymi a opornými trámami, niesla hambálkový krov s valbovou alebo polovalbovou strechou.

Obvodové steny potom tvorila len ľahká výplň z dreva alebo hliny. Za najstaršiu techniku, ktorá však dlho pretrvávala, považujeme prútený výplet stien omazaný hlinou, ktorý bol ohňovzdorný a dobre odolával aj vode. Steny z dosák sa zhotovovali staršie rámovou technikou, novšie debnením, a to hlavne na Podhorí, v centrálnej a severnej časti Záhoria. V údolí rieky Moravy sa na výplň dolnej časti stien používala častejšie hlina upravená do ručne sformovaných váľkov alebo z formy vytláčaných

nepálených tehál. Často už pri stavbe dochádzalo ku kombinácii techník a materiálov.

S rozšírením nových materiálov, hlavne pálenej tehly a tvrdej krytiny, prešli stodoly už koncom 30. a 40. rokov nášho storočia čiastočnými zmenami. V súvislosti s používaním škridlíc ustupujú valbové strechy sedlovým a murované piliere nahrádzajú hlavné dubové stĺpy kolovej konštrukcie.

Prejazd záhorskými stodolami je riešený pozdĺžne, len v prípadoch, že to parcelácia usadlostí nedovoľovala, volili stavebníci priečny prejazd. Obilím naložený voz vchádzal do budovy cez jedno alebo dvojkrídlové vráta pletené z prútia, alebo doštené okované vráta, do ktorých boli zakomponované dvere pre peší vstup. Vysokými vrátami na druhom konci stodoly voz opúšťal nielen stodolu, ale aj usadlosť.

Stodoly v Prietržke

Obdĺžnikový pôdorys objektu bol rozdelený nižšími priečkami na tri časti. Do priečinkov po bokoch, nazývaných **úrebrí**, **štvrte** alebo **kúty**, sa ukladali snopy obilia, odkiaľ sa postupne vyberalo a až do neskorej jesene, ba aj v zime sa potom mlátilo v strednej najväčšej časti stodoly - **na mlatovni**. Úprava mlatovne si vyžadovala veľkú pozornosť. Pôvodnú zem na niekoľko štychov vykopali, navozili ílovitú žltú hlinu, ktorú premiešali s plevami a slamenou mrvou a za stáleho polievania ju nechali dobytkom premiesiť. Potom vrchnú vrstvu urovnali a hladko omazali.

Vyhladená plocha mlatovne poslúžila aj dospievajúcej mládeži ako tanečný parket na nácvik tanca pred prvým verejným vystúpením na zábave.

V jednom z bočných priečinkov vo vnútri stodoly zriadili plevník na plevy a slamenú mrvu. Ak to nebolo pre nedostatok miesta možné, predĺžením strechy získali vonku v podstreší nový krytý priestor, nazývaný **prístodolok** alebo **šup**, kde tento odpad z mlátenia uložili.

Z hľadiska vertikálneho členenia sa v záhorskej oblasti vyskytujú dva typy stodôl - otvorená až do krovu alebo **patrová**. Patro - poschodie tvorila ľahká povalová konštrukcia pokrytá štiepanými tenkými brvnami, nazývaná holoví, ktoré slúžilo na ukladanie sena, preto ho v stodolách nachádzame hlavne v podhorskej dobytkárskej oblasti a v oblasti produkcie sena na dolnom Pomoraví. Pri valbových strechách sa na holoví vychádzalo zvnútra rebríkom cez dzíru, pri sedlových strechách nachádzame aj dvierka zakomponované do štítu. V lete bolo **holoví** obľúbeným miestom spánku dospelej a dospievajúcej mužskej časti mládeže.

Inventár stodoly tvorilo žatevné a mlatobné náradie, riečice,rajtáre na čistenie obilia, truhla na sečku, sane, rebriny z vozov a pod.

V zime steny stodoly zvonka obložili snopmi kukuričného kôrovia, ktoré postupne zrezali na sečku, a sčasti polienkami dreva pripravenými na kúrenie.

Zrušenie intravilánovej uzavretosti a rozvoj stavebnej aktivity v medzivojnovom a hlavne v povojnovom období znamenali zásadný zásah do jednoty a vyváženosti urbanizmu aj záhorských vidieckych sídel. Výstavbe nových domov v uliciach vytýčených paralelne s hlavnou osou v humnách časť stodôl podľahla, časť bola prekrytá alebo premiešaná s novou zástavbou.

Po prechode na kolektívne hospodárenie stratili stodoly svoju pôvodnú funkciu a keďže kapacitne prevyšovali potreby záhumienkového hospodárenia, nové stodoly sa už nestavali ale nahradili ich nové typy prístreškov - šôp, obyčajne v neorganických zhlukoch za obydlím.

Často si až v kontraste starých, štýlovo čistých, tradíciou po stáročia overených foriem v podobe pôvodných stodôl s novozbu-

dovanými prístreškami uvedomujeme neprirodzený zásah do harmónie vzťahu človeka s prírodou a pociťujeme ho ako narušenie krásna.

Rozširujúca literatúra:
Horváth,P.: Historické pramene k dejinám ľudovej architektúry.
In. Lidová stavební kultura, Brno 1981
Horváth,P.: Obytné a poľnohospo- dárske stavby poddaných na Šaštín- skom panstve v prvej polovici 19.stor.
In: Zborník SNM Etnografia LXII.,1968,s.167 - 169.
Mruškovič,Š.: Príspevok k štúdiu ľudových poľnohospodárskych stavieb na Záhorí.
In: Slovenský národopis, 8, Bratislava 1960, s. 431 - 467.

Mária Zajíčková

Čo sa nosilo v Skalici pred sto rokmi

Pri štúdiu v Archíve literatúry a umenia Matice slovenskej v Martine som objavil vo fonde Františka Pastrnka, známeho českého slavistu, dva opisy kroja, ktorý sa nosil v Skalici koncom 19. storočia. Prvý je z pera P. Kapistrána - Jozefa Pospecha, kňaza z rádu sv. Františka zo dňa 8. apríla 1893 a druhý vtedy ešte len medika Pavla Blahu z 8. apríla toho istého roku. Oba opisy sú súčasťou odpovedí na dotazník univ. prof. F. Pastrnka, ktorý sa v r. 1893 až 1895 zaoberal štúdiom slovenských nárečí.

J. Pospech píše: *Klobúk nosia nízky s úzkou strechou, vestu /lajblík/ až po krk zatvorenú, kabát dlhý až po kolená na spôsob nemeckého fraku a uherské nohavice, šnorované. Na kabátoch a vestách nosia gombíky čierne, cvernové ačkolvek bohatší i strieborné ešte nosia. Rúcho je farby tmavomodrej alebo čiernej, konečne nem. čižmy.*

Ženy nosia čepec biely so širokou stužkou, sukní má niektorá na sobe i na desat a tie sú na tvrdo vyškrobené tak vyzerá akoby ešte i teraz krinolínu nosila a sukňe sú dlhé temer až po zem, nie tak krátke ako po dedinách vídavame,

potom majú kacabajky zo štofu alebo súkna a strieborné gombýky, hodvábnu fertušku modrej, ohnivočervenej, čiernej farby a na hlave podobňe má hodvábnu farbistú šiatočku, na krku ručník biely a ten má cez prsia krížom preložený pod tú kacabajkú a vyšievané dva rožky s ňeho visia jej zpoza kacabajky na zadku, a šagrinové čižmičky. Tento kroj sa mi veľmi páči, jednoduchý ale vkusne shotovený.

Skalický odev zo začiatku 20. storočia

P.Blaho napísal: *Skalický mužský kroj nie je viacej čisto slovenský, ale tak zvaný mešťanský, nohavice sú čierne súkenné a šnurované, vesta tiež čierna u zámožnejších meštanov so striebornými gombami, ktoré sa tam predtým dorábali, včul ale chránia sa gomby tieto jako pamiatky*

rodinné a prechádzajú z otca na syna. Slobodní mládenci nosia biele piquetove alebo barevné atlasové vesty, ktoré maji gombíky len do pôl prs, je tedy do polovice otvorená len pod samým hrdlom je zasa jedon gombík. Na krku nenosia mladí v lete nič, v zime šál barevný ale nie všetci. Starší muži nosia čierne hodvábne ručníky, "mladí ženáči" chodia tak jako slobodný. Kabát je strihu nemeckého. Prišiel do módy za Bachovho systému, priniesli ho prisťahovalci z Čiech a Moravy je to so súkna čierno-modrého ušitý šosák po kolena dlhý, najnovšie zahýňa. Vo všedný deň chodí skaličan v gaťách a v zástery. Za starších časov rozšírené boly kepene, včul jich málo vidno. Obuvaju čižmy v nedelu vo všedný den boty nemecké, slovenské len kde tu.

Ženský kroj bliží sa velmo modernému strihu ...ale zachovaly sa vňom predsa niektoré orig. čiastky. Skaličanka nosí čižmy, topánky by si neobula ani za svet. Keď sa jej pýtaju prečo nechce strevice povie že není "hanáčka" lebo tie nosia topánky a pančuchy, dlhú sukňu široku, ušitú v "pět púl" vrchnia je obyčajne s vlnenej látky že "štofu" spodnie biele, na "trúbele lebo harmoniku vypiglované", skaličanka sa široko obléka "aby měla v kostele dížu ked si klekne", keď je niektora priliš, povedia na ňu "byla jak škrych" keď je úzka "je jak hlísta lebo holovina" keď pride do vizity stoji vždy nesadla by si ani za svet "boji sa žeby sa ji pokrčili škroby "fěrtuchy" panuju svetlé, fijalkové, atlasove a "měnavé" zelené, lajbl je barevný, na ramenách se špicama na predu se šnurovačkú, rukávca bíle vyšívané alebo s krajkama, čili "canglama" na krku nosia slobodné bílu "pulku" totiž polovicu z velkého ručníka vyšívanú, pulka nosí sa na lajbli, vlasy zapletajú sa a zmotaju sa na hlave do "šišky". Takto chodí sa len v lete alebo do tanca na svadbu, v zime nosia najnovšie už celé šaty z batistu, ženy nosia čepce s pentlama, sedliacke velké a malé remeselnícke.

Mojmír Benža

Zakukaua kukulenka ...

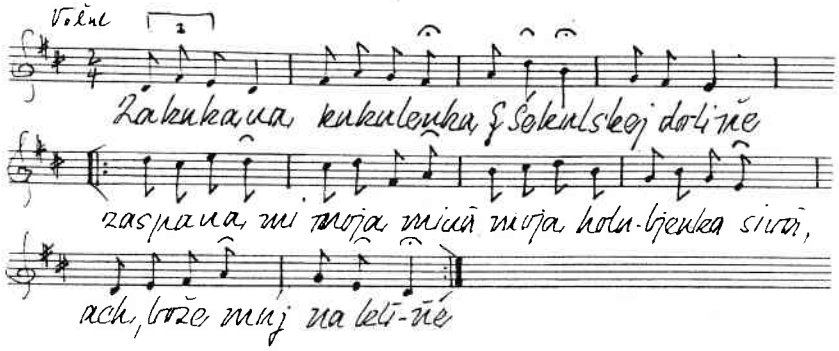

1. Zakukaua kukulenka ſ Sekulskej doliňe,
[:zaspaua mi moja miuá, moja holubjenka sivá,
ah, bože múj, na klíňe:]

2. Nekukaj ti kukulenko, zalec ti k lesu blíš,
[:nech ti mi tú moju milú, moju holubjenku sivú,
ah, bože múj, nezbudzíš:]

Pieseň Zakukala kukulenka zo Sekúl, ktorú zaradil aj dr. Janko Blaho do svojich spevníkov (Záhorácké pjesničky 5, 202), patrí čo do tonálnej štruktúry medzi novšie harmonické piesne. Táto piesňová vrstva je na Záhorí bohato zastúpená. Nezriedka sa podobné piesne interpretujú v ľudovom dvojhlase. Jednoduchá, a predsa dostatočne silná melódia - ktorá je schopná vyjadriť večnú tému lásky - má typický oblúkovitý tvar s melodickým vrcholom uprostred (5.takt). Môžeme len s obdivom konštatovať, ako je schopná ľudová poézia citlivo a s prirodzeným "vrodeným" vkusom vyjadriť ľúbostný vzťah mládenca ku svojej milej.

Peter Michalovič

Veľkonočný benefičný koncert

Radosť je možné prejaviť mnohorakým spôsobom. Ako o iných duchovných hodnotách aj o nej platí, že rozdávaním jej neubúda, ale čím viac jej človek rozdáva, tým viacej jej vlastní. O tejto skutočnosti mali možnosť presvedčiť sa všetci ľudia dobrej vôle, ktorí prijali pozvanie mladých kresťanov na Veľkonočnú nedeľu 11.apríla 1993 popoludní do farského kostola v Skalici na benefičný koncert.

Na koncerte sa mali možnosť započúvať do veľkonočných piesní prednesených kresťanskými hudobnými zbormi z mesta a okolia. Rytmickými piesňami sa predstavili: detský zbor z Mokrého Hája, mládežnícky zbor z Duboviec a dva miestne mládežnícke zbory. Chrámové piesne klasických autorov predniesli skalický evanjelický chrámový spevokol pod vedením O.Novomestskej a zbor Cantatus Domini pod vedením RNDr. Ondirka a p.Fajnora. Každý z účinkujúcich súborov dokázal nájsť spôsob, ako osloviť niečím netradičným náročných poslucháčov. Dlhotrvajúci potlesk svedčil o vysokej úrovni prednesených skladieb a spokojnosti všetkých zúčastnených.

Dobrovoľné vstupné bolo na koncerte odovzdané rehoľným sestrám Božského Vykupiteľa, ktoré sa venujú výchove postihnutých detí v Rohove. I keď mnohí každodenne zápasia o základné životné potreby, dokázali otvoriť svoje srdce postihnutým deťom. Keď sestra Gabriela na záver ďakovala za uskutočnenie i priebeh podujatia, viacerým sa tlačili do očí slzy dojatia.

Mladí dokázali, že sa vedia nielen nadchnúť pre dobrú vec, ale aj spojiť svoje sily a pripraviť podujatie, kde sa všetci zúčastnení dokážu obdarovať navzájom a ešte zostáva aj pre tých, ktorí sú na pomoc iných najviac odkázaní.

Ľudovít Košík

SPOMIENKA NA Jána Mudrocha

Medzi najvýznamnejších tvorcov slovenského maliarstva 20. storočia patrí príslušník Generácie 1909 Ján Mudroch. *"Kolorista slovenskej moderny"*, ako ho často charakterizovali, sa narodil 28. marca 1909 v Sotinej, dnes súčasti Senice. Po detstve strávenom v svojej rodnej dedidine odchádza do Bratislavy, kde študuje v súkromnej maliarskej škole Gustáva Mallého. Napriek nepriaznivým finančným a existenčným podmienkam študuje v Prahe najprv v roku 1931 na Umelecko-priemyselnej škole u prof. A. Hoffbauera a potom v rokoch 1932 - 1938 u prof. W. Nowaka, kde získal rozhodujúce podnety a prehľad v európskom umení. Po skončení štúdií odchádza nakrátko do Šurian a po obsadení južného Slovenska sa usadzuje v Bratislave, kde sa stáva pedagógom na Oddelení kreslenia a maľovania na SVŠT a prvý krát v roku 1941 spolu so sochárom Jozefom Kostkom aj úspešne vystavuje.
Ján Mudroch sa stáva

J. Mudroch: Sotiná, akvarel. Foto: Ing. J. Jagušák

vedúcou osobnosťou bratislavskej časti Generácie 1909, keď vo vojnovom období umelec prežíva svoje vrcholné tvorivé obdobie s jedinečným imaginárnym poetickým prejavom inotaju, nadsádzky, skratky, ale aj drámy v námetoch katastrof, imaginárnych portrétov madony s čiernou svätožiarou, aktov alebo kvetov.

Koncom vojny Ján Mudroch rozvinul širokú aktivitu a stál pri zrode našich celoslovenských inštitúcií ako SNG, ale najmä VŠVU, kde sa stal v rokoch 1949- 1952 prvým rektorom. Vychoval ako vedúci profesor katedry portrétneho a kompozičného maliarstva 48 žiakov, z ktorých zo Záhoria pochádza Ľudovít Hološka.

V roku 1966 naposledy navštívil s manželkou Senicu a besedoval na školách. Ján Mudroch zomrel nečakane 4. februára 1968 a o rok neskôr mu usporiadali Seničania posmrtnú výstavu, ktorá oživila myšlienku založenia galérie.

V tomto období sa konštituovalo v Senici a okolí pevné mudrochovské povedomie hrdosti na svojho vnýznamného rodáka. V tomto zmysle sa v Senici postupne uskutočnili významné výstavy, v roku 1978 jeho posledných piatich žiakov, v roku 1979 už celej jeho školy v počte 31 žiakov a po vzniku Záhorskej galérie hneď medzi prvými výstavami bola prehliadka celoživotnej tvorby Jána Mudrocha. Do zbierok galérie sa postupne získal celý súbor jeho maliarskych a kresliarskych diel.

Začiatkom tohto roku 4. februára sme si pripomenuli okrúhle 25. výročie úmrtia tohto významného slovenského tvorcu. Záhorská galéria v Senici pri tejto príležitosti pripravila spomienkové podujatie za účasti a

SPOMIENKA NA Jána Mudrocha
/dokončenie./

záujmu širšej verejnosti regiónu dňa 15. apríla 1993. S osobnosťou maliara Jána Mudrocha a jeho dielom oboznámil prítomných autor týchto riadkov, pričom výklad vhodne a názorne doplnili ukážky umelcových diel zo zbierok galérie, sprevádzané podrobným umeleckohistorickým rozborom. V hudobnom programe vystúpil v hre na husle Ľubomír Hašan, učiteľ ZUŠ v Senici.

Štefan Zajíček

Živé slová:

idea dubia - pochybný názor
ex equo - právom, spravodlivo
unus multorum - jeden z mnohých
ad hoc - na tento prípad
ad fontes - k prameňom!
ex contractu - podľa dohovoru
status quo - faktický stav
acta es fabula - predstavenie sa skončilo
nemo ignorantia iuris recusare potest - neznalosť zákona neospravedlňuje
ianuis clausis - za zatvorenými dverami

Doležalova Tragoedia po novom

Pred pár týždňami sa na pultoch našich kníhkupectiev objavila kniha s príťažlivým názvom - *Stretnutie so starším pánom, alebo Tragédia Augustína Doležala* z pera literárnej historičky PhDr. Evy Fordinálovej CSc., ktorú vydalo vydavateľstvo Osveta.

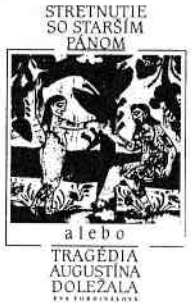

Na pozadí širšieho literárnofilozofického kontextu nás autorka vedie dvesto rokov starým dielom spisovateľa Augustína Doležala /rodáka zo Skalice/ *Pamětná celému světu Tragoedie, anebožto Veršovní vypsání žalostného prvních rodičů pádu,* a tak odhaľuje pred nami nepoznané hodnoty tohto diela, ktoré v svojej dobe nenašlo docenenia.

Aj na stránkach nášho časopisu autorka knihy prekvapujúco stavia často známe osobnosti z nášho regiónu a ich dielo do nového svetla, čím nás vedie k opätovnému zamysleniu a hlbšiemu poznaniu.

Kiež sa jej práca aj naďalej darí. Želáme jej veľa pozorných čitateľov a srdečne jej blahoželáme!

Redakcia

Spomienka na Martina Čulena v Brodskom

"Mal zvláštny spôsob zaobchádzania so zverenou mu mládežou: boli by sa bili za svojho učiteľa a riaditeľa. Priamy, prísny, vedel časom i žartom viac napraviť, než iní pokutami.

Každý žiak bál sa nie jeho prísnosti, ale utratenia jeho dobrej vôle. Žiaci pretekali sa o jeho priazeň. Jedným slovom, narodený pedagóg a vodca mládeže." /Slovenské pohľady 1886, s. 143/

Takto charakterizovala súdobá tlač kňaza, pedagóga, organizátora národného života Martina Čulena, rodáka z Brodského.

170. výročie jeho narodenia si obyvatelia jeho rodnej obce v dňoch 28. - 30. mája 1993 pripomenuli v rámci osláv 830. výročia prvej písomnej zmienky o obci usporiadaním sympózia venovaného zhodnoteniu jeho dosiaľ nedocenenej práce na poli pedagogickom a národnom, ktorej sa neúnavne venoval po celý svoj plodný život.

Mária Zajíčková

AUDITE SILETE MUSICA

V nedeľný podvečer 30.5. 1993 sa v jezuitskom kostole v Skalici uskutočnila prvá zo série akcií Nadácie na ochranu kultúrnych pamiatok v Skalici pripravených na tento rok, koncert AUDITE SILETE MUSICA. Kultúrne akcie poriadané Nadáciou v tomto objekte majú už svoju tradíciu a získali si množstvo priaznivcov, o čom svedčila i hojná účasť - asi 170 poslucháčov. V takmer dvojhodinovom programe sa predstavili dve rovnomenné skupiny AUDITE SILETE MUSICA, jedna zo Skalice, druhá z rakúskeho Grestenu, ktoré už dlhšiu dobu spolupracujú a majú za sebou viacero spoločných vystúpení. Orientované sú predovšetkým

na prezentáciu renesančnej a ranobarokovej hudby na dobových nástrojoch, barokových zobcových flautách, kamzičích rohoch, renesančnej lutne, Viole da Gamba, klasickej gitare a i.
V podaní oboch súborov si poslucháči vypočuli 25 skladieb a piesní z tvorby známych i neznámych skladateľov zo 14. až 17. storočia. Výťažok z tohoto vydareného podujatia bude použitý na obnovu kultúrnych pamiatok Skalice.

Viera Drahošová

Oslavy SV. GORAZDA v Kútoch

V dňoch 24. - 25. 7. 1993 boli v Kútoch už tretí rok celonárodné oslavy sv. Gorazda.

V ich rámci bola v sobotu 24. júla otvorená výstava prierezu tvorby akad. mal. Mikuláša Klimčáka, autora tematiky z našich slovanských dejín, doplnená niektorými dielami Hieronyma Mokrohajského a akad. mal. Jána Ondrisku.

Mikuláš Klimčák, narodený v roku 1921 v Humennom,

absolvent pražskej VŠUP, už 30 rokov sa sústavne zaoberá výtvarným zobrazením našich najstarších slovanských dejín počnúc od Samovej ríše s dôrazom na vizuálne stvárnenie cyrilometodskej tradície v osobitej tvorivej inšpirácii východným ikonopisným maliarstvom, ktoré mal možnosť poznať vo svojom rodisku a okolí.

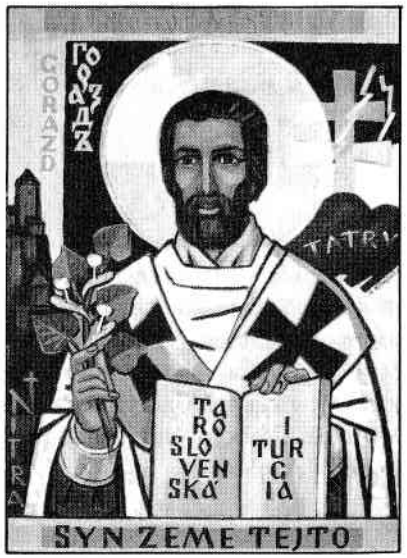

M. Klimčák: Svätý Gorazd, ikona

Početné slovanské námety, podané v plošnom lineárnom statickom zobrazení, často cyklického dejového charakteru rozvíja v najrôznejších výtvarných technikách, či už v tapisériách /gobelíny, artprotisy, guby, aplikácie v textile/, odenných vitrážach, cykloch a jednotlivých maľbách temperou, olejom, kresbám tušom, ale aj v plastikách.

Klimčákove obrazy z našej slovanskej minulosti prezrádzajú dôvernú znalosť dobových reálií, symbolickej farebnosti ikonopisného maliarstva. Vo svojom diele chce autor spojiť tradičný obsah ikonopisného maliarstva s novou modernou formou vyjadrenia v záujme jeho umeleckého povznesenia.

Počas slávnostnej sv. omše východného rítu, ktorú celebroval gréckokatolícky biskup Msgr. Milan Chaltur bola slávnostne vysvätená ikona sv. Gorazda, ktorú venoval kostolu v Kútoch jej autor Mikuláš Klimčák.

Slávnosti sa zúčastnili aj veriaci z východoslovenského Udavského, rodiska kardinála Tomku, ktorí s veriacimi z Kútov nachádzajú spojenie cez kútskeho rodáka Štefana Héska, ktorý v Udavskom dlhší čas plodne pôsobil.

Štefan Zajíček

LÝDIA VADKERTI - GAVORNÍKOVÁ

O PIESKU V PIESNI

Piesok v poli Pieseň nad humnami
Jeseň spieva leto naopak
Dvojhlas vetra s pieskom v stohu slamy
Sykot strnísk stlmil hmlistý slák

Jeseň Pieseň piesku Tieseň v piesni
Vietor kliesni plesy borovíc
Lesy zhasli Spevný súmrak besní
v bledej plesni kukuričných štíc

Piesok v piesni v oku v slze v hlase
Sýty chlieb sa trúsi po stole
V jesienkovom sne a v popole
jasná pieseň siné stáda pasie

Popolí sa v piesku so sliepkami
v podpazuší sa jej liahne zmok
Tomu nesie plný náprstok
tomu sud a toho na dno jamy
* * * *
Morava sa s mokrým nebom pári
Zľahla ako more k obzoru
Jeseň veští do kúdolov pary
že ho vietor s pieskom poorú

Večerí sa Slnko zapadá
Požiar schvátil opar olovnatý
Srieň postriebril tiene v záhradách
V inovati tíchne nápev vňatí

Vrznú dvere vrátka krákoria
v piesočnej piesni Záhoria

/ Zo zbierky Piesočná pieseň, 1977 /

17. septembra 1993

Spomienkové podujatia na

Dušana Jurkoviča

pri príležitosti 125. výročia narodenia pripravili

Mestský úrad Skalica, Záhorské múzeum Skalica, Národné osvetové centrum Bratislava, Mestské kultúrne stredisko Skalica

10,00 - 13,00 hod. - Odborný seminár venovaný Dušanovi Jurkovičovi - veľká sála Kultúrneho domu
15,00 - 18,00 hod. - Prehliadka ZM a Galérie Júliusa Koreszku, Vychádzka po pamiatkach mesta
18,00 hod. - Vernisáž výstavy "Návraty Dušana Jurkoviča" - prísalie veľkej sály KD
19,00 hod. - Kytica básnikovi dreva Dušanovi Jurkovičovi - vystúpenie folklórnych súborov Kopaničiarik, Zálesie, Skaličan - veľká sála Kultúrneho domu

" Ve Skalici na rínečku..."

18. septembra 1993

9,00 - 18,00 hod. - "Ve Skalici na rínečku..." - jarmok / Centrum mesta /
9,00 - 12,00 hod. - Ukážky starých remesiel - výroba ľudových výrobkov / centrum mesta /
9,30 hod. - Vežový koncert / farský kostol, námestie /
10,00 hod. - Príhovor primátora mesta ing. Michala Srholca / námestie /
10,15 hod. - Vystúpenie dychovej hudby Zevelanka / námestie /
12,00 hod. - Vystúpenie country skupiny Stuha / námestie /
13,15 hod. - Vystúpenie country skupiny Trdelník band / námestie /
14,30 hod. - Vystúpenie detského folklórneho súboru Stračinky / námestie/
15,15 hod. - Vystúpenie detského folklórneho súboru Skaličánek / námestie/
16,00- 18,00 hod. - Predstavia sa dychové hudby Záhoranka a Štefanovjanka / námestie /
19,00 hod. - Slávnostný koncert chóru zo Schwechatu / farský kostol /
20,30 hod. - " Restaurant snů" - Zábavný program s Jarom Rosákom a hosťami / KD /

19. septembra 1993

9,00 - 18,00 hod. - "Ve Skalici na rínečku..." jarmok / centrum mesta /
9,00 - 12,00 hod. - Ukážky starých remesiel - výroba ľudových výrobkov centrum mesta
9,30 hod. - Vežový koncert / farský kostol, námestie /
9,45 hod. - Príhovor primátora mesta ing. Michala Srholca / námestie /
10,00 hod. - " Ve Skalici na rínečku..." - zmes ľudových piesní v podaní ľudovej hudby Skaličan
11,00 hod. - Módna prehliadka podniku OZETA /námestie /
12,00 hod. - Vystúpenie detskej dychovej hudby ZUŠ v Skalici /námestie/
13,00 hod. - Vystúpenie detského folklórneho súboru Vienok z Bratislavy / námestie /
13,30 hod. - Červená čiapočka - bábkové divadlo / Kultúrny dom /
14,00 hod. - Vystúpenie dychovej hudby Skaličané / námestie /
15,00 hod. - Vystúpenie folklórneho súboru Skaličan / námestie /
16,00 hod. - Promenádny koncert Big bandu rádio Bratislava - sponzoruje fy Didaktik / námestie /
20,00 hod. - EVERGREENY pre Skalicu - slávnostný galakoncert Big bandu rádio Bratislava - sponzoruje fy Didaktik / Kultúrny dom /

ZMENA PROGRAMU VYHRADENÁ